Korabeli tudósítás a Podmaniczky-Vigyázó Múzeumról - Az Erdős Renée Ház 2008-ban és a 2009. évi tervei

Rákosmenti Múzeumi Estek

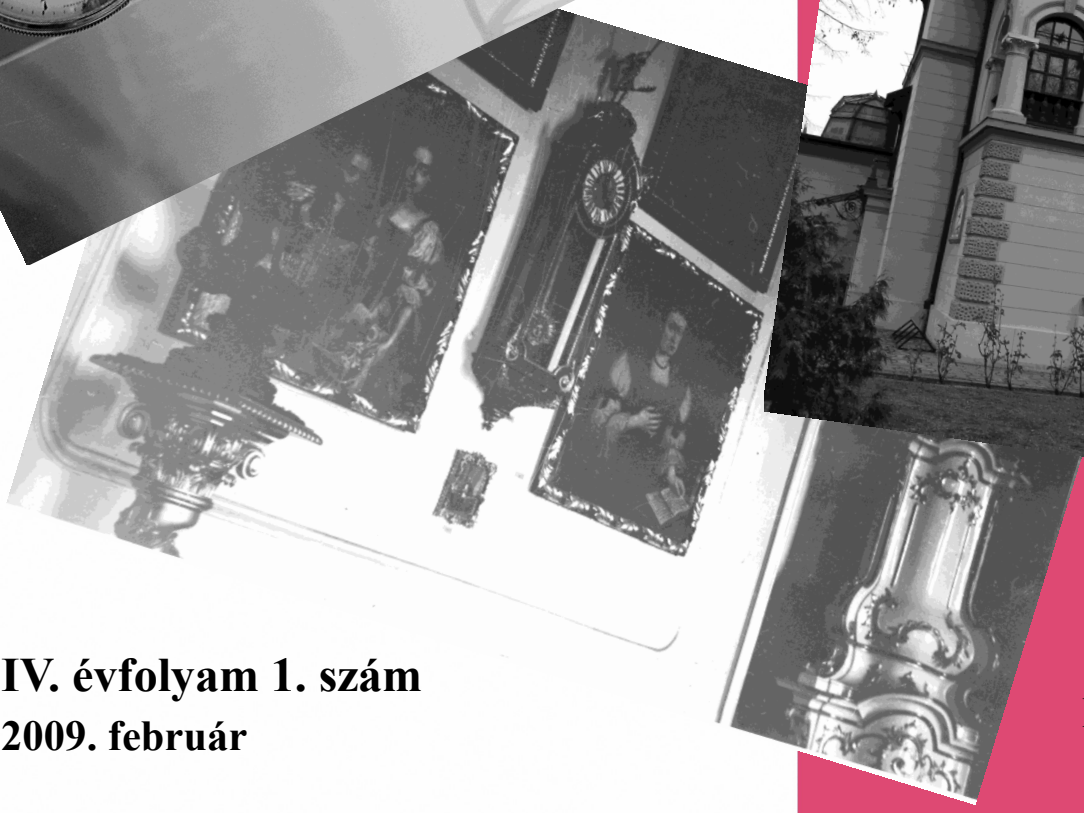

IV. évfolyam 1. szám
2009. február

Kiadja a RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

Hazalátogattak a kincsek!
Az Erdős Renée Háznak, a Podmaniczky-Vigyázó család hagyatékából származó remekműveket bemutató, 2008. őszi kiállítása

Vigyázó Ferenc (Bécs, 1874. április 5. – Bécs, 1928. július 31.) édesanyja révén a Rákoskeresztúrt a 18. század elejétől birtokló Podmaniczky-család leszármazottja 1895-ben kapott grófi címet. 1905-től országgyűlési képviselő, rövid ideig Pest megye alispánja, 1918-ig a főrendiház tagja is volt. 1919-től visszavonult a politikai közélettől.

Puritán életmódja közismert volt. A kastélyt is bezáratta, ha Rákoskeresztúron tartózkodott, az intézői lakban lakott. Állítása szerint a kommün idején gyűlölte meg az épületet, ahol akkor szovjetház és vésztörvényszék működött. 80 évvel ezelőtti tragikus halála után Rákoskeresztúron temették el a családi kriptában.

2008-ban a Magyar Tudományos Akadémia és Budapest Főváros XVII. kerület Rákosmente Önkormányzata, ünnepségekkel, konferenciákkal, kiállításokkal emlékezett Vigyázó Ferencre és a neves gyűjteményt megalapozó apára, Vigyázó Sándorra. A főúr iránti tisztelet kifejezéseként a korábbi Dózsa Művelődési Ház felvette Vigyázó Sándor nevét. Ennek a megemlékezés-sorozatnak az utolsó eseménye az Erdős Renée Házban 2008. november 22-én nyílt kiállítás volt, amelyen a Podmaniczky-Vigyázó hagyaték értékes darabjai láthattuk.

Vigyázó Ferencet – apjához gróf Vigyázó Sándorhoz hasonlóan – korának ismert műgyűjtői között tartották számon. Gyűjteménye, melyet a kortársak is igen nagyra értékeltek Jankovich Miklós, vagy Apponyi Sándor gyűjteményeivel állítható párhuzamba. Végrendeletében, elhunyt szülei javaslatát követve, vagyona legnagyobb részét a Magyar Tudományos Akadémiára hagyta. Kérése az volt, hogy a hagyatékához tartozó *„összes ingóságok a nagy, összekötő és a kis kastélyban helyezendők el múzeumszerűleg.”* Az MTA tulajdonát képező *„Gróf Vigyázó és báró Podmaniczky családi múzeumot”* 1935. május 24-én nyitották meg. Az épület termeiben helyezték el a gróf óra-, fegyver-, serleg- és festménygyűjteményét az eredeti berendezési tárgyakkal egyetemben.

1944-ben, a front közeledtének hírére az anyag nagy részét ládákban a Magyar Tudományos Akadémia pincéibe szállították. Ezekből sok ma is az intézmény gyűjteményében található, más részük az Iparművészeti Múzeumhoz és a Magyar Nemzeti Galériához került. A Rákoskeresztúron maradó jelentős tételek pedig a háború áldozatává váltak.

A hagyaték részét képezte a több mint 1700 kötetet számláló könyvtár is. Ez, többek között 73 latin és olasz kódexet, négyszáz ősnyomtatványt is tartalmazott (például Thuróczy krónikát).

Gróf Vigyázó Ferenc Széchenyi István óta a Magyar Tudományos Akadémia legjelentősebb adományozója volt, az intézményre hagyott vagyon pedig megszüntette az Akadémia I. világháború óta tartó financiális nehézségeit.

Az Erdős Renée Házi kiállításon a Magyar Tudományos Akadémia és Könyvtára, valamint az Iparművészeti Múzeum anyagából mutattunk be egy gazdag kollekciót, (ötvöstárgyakat, kódexeket, ősnyomtatványokat, festményeket, dokumentumokat, stb.), amelynek alapján képet alkothattunk a néhány száz méterre, a Podmaniczky-Vigyázó kastélyban lévő gyűjtemény hajdani gazdagságáról. A kiállításhoz, tárlatvezetéses előadások kapcsolódtak melyeket több kiváló tudós szaktekintély és a Rákoskeresztúr múltját szívén viselő helytörténészünk tartott:

- Mázi Béla könyvtáros: A Vigyázó-hagyaték és az MTA
- Bibó István művészettörténész: A rákoskeresztúri Podmaniczky-kastély
- Papp Gábor György művészettörténész, kiállításrendező tárlatvezetése
- Horváth Hilda művészettörténész : Iparművészeti tárgyak a Vigyázó család gyűjteményében
- Körmendy Kinga könyvtáros: Kódexek, ősnyomtatványok a Vigyázó-hagyatékból
- Krupánszky Teréz: A Podmaniczky-Vigyázó mauzóleum feltárása
- Tóth Péter: A Podmaniczky-Vigyázó család Rákoskeresztúron

Az egyedülállóan sikeres kiállításon bemutatott tárgyak közül többet felfedezhetünk az Iparművészeti Múzeum tárlóiban, de néhány csak ezalatt a négy hét alatt volt látható, mert a Magyar Tudományos Akadémia őrzi őket a nyilvánosság elől elzárva.

„Magyarország legtitokzatosabb múzeumában, amelyet szellemek látogatnak”

Kerületi közönségünk a Magyar Tudományos Akadémia és az Erdős Renée Ház közös kiállítását látogatva is értesülhetett arról, hogy a Podmaniczky és Vigyázó család által összegyűjtött műkincseket először 1935-től mutatták be a keresztúri kastélyban. A Tudományos Akadémiára hagyott vagyon ezen részére vonatkozólag ugyanis kikötötte az örökhagyó, hogy itt „helyezendőek el, múzeumszerűleg.” A „Gróf Vigyázó és báró Podmaniczky Családi Múzeum” 1935. május 24-én nyitotta meg kapuit. (Állandó nyitvatartása ugyan nem volt, csak előzetes bejelentkezés után, a Magyar Tudományos Akadémia engedélyével lehetett látogatni.) Sajnálatos módon az intézmény gyűjteményi anyagának nagy része a II. világháború idején megsemmisült, csak az ötvöstárgyakat, festményeket, textíliákat szállították be a Magyar Tudományos Akadémiára. A felbecsülhetetlen értékű hegyikristály– és kerámiatárgyak elpusztultak, eltűntek. Magukról az enteriőrökről is csak néhány, nem túl jó minőségű fénykép maradt fenn, amelyből következtethetünk a gyűjtemény gazdagságára, az elhelyezés eleganciájára. Ezért is érdemes felidézni egy korabeli látogató írását, még akkor is, ha kissé „bulváros” ízű, s ennek megfelelően a megfogalmazás pontossága néhány esetben kívánnivalót hagy maga után. Ábrányi Aurél a megnyitás után közölt egy hosszú cikket a Budapesti Hírlapban. A fenti címmel megjelent írásból idézünk részleteket az alábbiakban.

1928-ban felbontották a Vigyázó-család utolsó sarjának végrendeletét. Az elhunyt végakarata a Magyar Tudományos Akadémiának huszonnyolcezer hold birtokot adományozott azzal a kikötéssel, hogy a rákoskeresztúri ősi Podmaniczky-Vigyázó kastélyból múzeumot alakítsanak és nyissák meg a nyilvánosság számára.

Ez történt 1928-ban….

A Magyar Tudományos Akadémia azonban valójában csak hosszú évek múltán, nemrég jutott a hatalmas vagyon birtokába. A végrendelet végrehajtását az hátráltatta, hogy a család egyik női tagja megtámadta. ....A per sokáig húzódott és végül egyezséggel ért véget....

A Vigyázó hagyatéki múzeumot májusban nyitották meg a rákoskeresztúri Vigyázó kastélyban.

Különösen fekszik ez az impozáns kastély a falu közepén, alig néhányszáz méterre a templomtól, nagy kőkerítése kinyúlik az országútra és a kastély homlokzata beleesik a parasztházak tornácainak vonalába. Úgy is nevezik „útszéli kastély” és ezt az elnevezést most átvitték a múzeumra is: „útszéli múzeum”... Azt mondják, amikor épült, 1770-ben, az volt a szokás, hogy a kastélyokat nem a park közepére építették, hanem közvetlenül az országút mentére, hogy az ablakokból lássák az érkezőket.

Érdekes, hogy a helybéli parasztok a Vigyázó-kastély előtt az est leszállta után lehetőleg átmennek az út másik oldalára.

Ezt már egy rákoskeresztúri bennszülött mondja nekem, akitől érdeklődöm a kastély felől. Meglepődve kérdezem meg a különös kerülő okát.

A kastélyban, – mondja végre nagy nehezen az öreg napszámos – a kastélyban szellemek járnak…

- Mik?

- Szellemek – böki ki még egyszer.

- Hát még mi van az elvarázsolt kastélyban?

- Hát a faluban még azt is beszélik, hogy a kastély parkjában kincs van elásva. A kincshez titkos földalatti folyosók vezetnek. Valaki írt is a múzeum-kastély jelenlegi tulajdonosának, hogy ő tudja, merre vannak a kincsek és kellő jutalom fejében felfedi a titkot….

Ilyen előzmények után léptem be a Vigyázó-kastély nehéz, kovácsoltvas kapuján, zsebemben az Akadémia engedélyes levelével – mert az Akadémia engedélye szükséges ahhoz, hogy az ember meglátogathassa a Vigyázó-múzeumot, Lublóváry György nyugalmazott vármegyei főjegyző, a Vigyázó-kastély gondnokának címezve.

Lublóváry … úgy beleillik ebbe a vadgesztenyés főúri kúria miliőjébe, mintha valamelyik régi festményből lépett volna ki, vészesen morgó bernáthegyi kutyája mellé az udvarra.

Nagyon készségesen fogadja vendégeit, akik ugyan elég ritkán keresik fel ezt a maga nemében páratlan „múzeumot”. Május óta a megnyitó

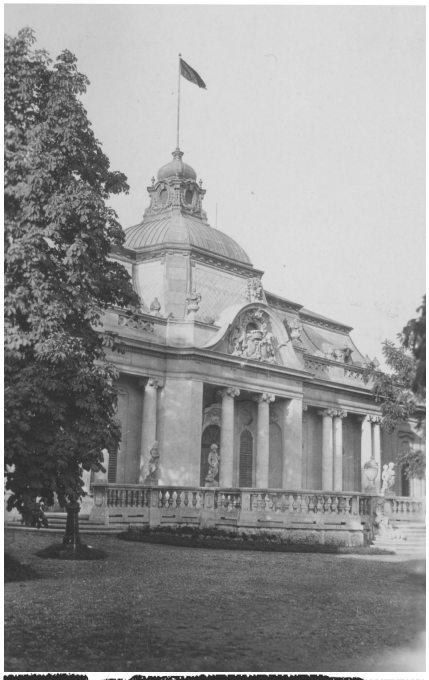

A kastély udvar felöli homlokzata

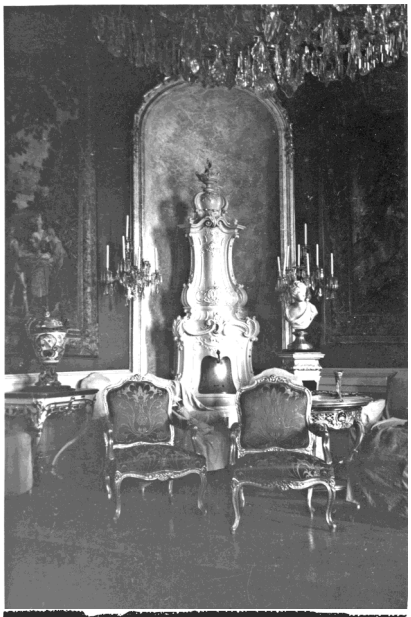

Az egyik terem részlete

vendégeivel együtt mindössze kétszázan írták be nevüket a vendégkönyvbe.

A Vigyázó-kastély belső frontja a kúria tulajdonképpeni homlokzata. Valósággal kis Versailles.…

Előhozakodok a faluban hallott titokzatos adatokkal. Lublóváry mosolyog:

– Jó pár éve élek itt, de sem ezalatt, sem azelőtt nem hallottam, hogy valaha is hazajáró lelkek járnának a kastélyban. Annyi bizonyos, hogy a gazdátlan kastély padlásán a nyestek erősen elszaporodtak. Ami pedig a kincset illeti, nincs olyan magyar kastély és várrom, amelynek közelében a parasztok ne sejtenének elrejtett kincseket.

– A kastélyt én rendeztem át múzeummá, – mondja Lublóváry – a kiállított tárgyakat főleg Pestről, Abonyból és Vácrátótról a Vigyázó-hagyatékokból gyűjtöttem össze. A keresztúri kastélyban sajnos az óriási értékű műtárgyak, berendezések kis hányadát tudtuk megmenteni, mert a kommunizmus ideje alatt és a románok átvonulásakor a kastélyt szétdúlták…

A kastély hatalmas termeiben kiállított Vigyázó-hagyaték megérdemelné, hogy az érdeklődők nagyobb tömege látogassa, mert ez a múzeum mindennél ékesebb dokumentuma annak, hogy a XVII. és XVIII. századbeli magyar nemes nemcsak a vadászat és a lovak után érdeklődött, hanem környezetében olyan magas kultúr- és művészi színvonalat tartott, amely a nyugati urak bármely hatalmasságának becsületére válnék.

A Vigyázó-csalában a műgyűjtés, a művészet pártolása, s a magyar nagyság gondolatának ébren tartása hagyományos volt. Ezeket a műkincseket, amelyek itt a rákoskeresztúri országúttól néhány méterre fel vannak halmozva, több generáció gyűjthette csak.

Az egyik falon gyönyörű kardgyűjtemény függ. Itt van Illésházy nádor, Murat király és Báthory István karja... (Egyik dúsan aranyozott csészében) fölírás volt. „Nagyanyám kapta Napóleontól”. Valószínnek tartják, hogy Vigyázó Sándor nagyanyjáról van szó.

Mányoki Ádám: Podmaniczky János arcképe

A Vigyázók hazafiságáról tesz tanúságot az az ötvenöt festményből álló képsorozat, amelyben 1816 és 1824 között pesti biedermeier festőkkel megfestették a magyar nagyok képmását. Rákóczy Ferenctől egészen Csák Mátéig itt van mindenki, akiben magyar vér, magyar lelkesedés és magyar küldetés lángolt.…

Hatalmas értéket képvisel a serleggyűjtemény, amelyet Vigyázó gróf szenvedéllyel gyűjtött, akárcsak az óragyűjteményt. Ennek legérdekesebb darabja egy asztali ébresztő, amely csengetés helyett pisztolydurranással ébreszt. A remek puskagyűjteményben látható az az eszköz, amely lándzsául szolgál és a penge mellett két öldöklő revolvercső is mered az ellenségre....

A Vigyázó-kastély és park egyik legnagyobb dísze az évszázados fák között az egész környéket uraló dombtetőn épült görög kripta. A kilencszázas évek elején építette a Vigyázó-család temetkezési helyéül. … A gyönyörű oszlopcsarnokos kápolna olyan benyomást kelt, mint – kicsiben – a regesburgi Wallhalla, megelevenedett részlet az athéni Akropoliszból....

Ezt lehet látni és tapasztalni … Rákoskeresztúron, ahol a Vigyázó-család a magyar kultúrának, művészetnek és nagyságnak gazdag kincseskamráját gyűjtötte össze a nemzet számára.

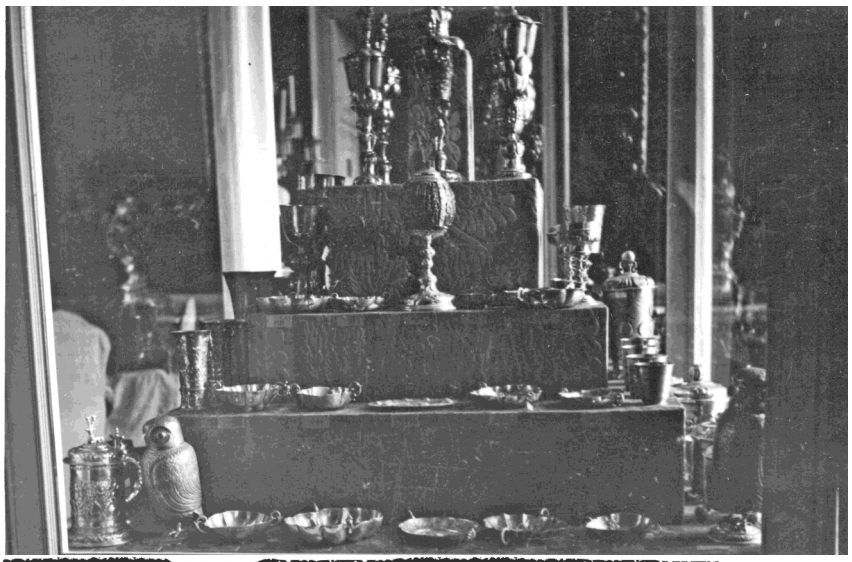

Kiállítási vitrin a múzeumban

Tóth Péter

Ötszázezer koronára becsülték az értékét

(A Vigyázó-Podmaniczky mauzóleum históriája)

Mindenekelőtt néhány sorban a Podmaniczkyakról. A Podmaniczky család tulajdonában állt hajdanán Rákoskeresztúr, Aszód, és mintegy ötvenezer hold három különböző megyéből. Podmaniczky I. János 1715-ben kötött házasságot Osztroluczky Judittal. A keresztúri Podmaniczkyak az ebből a házasságból született gyerekek úgynevezett idősebb férfiágáról valók. Podmaniczky III. János az 1820-as években költözött Keresztúrra, az ottani kastélyt kibővítette. Amikor felesége, Hódossy Mária meghalt, a rákoskeresztúri evangélikus egyházközség temetőjében lévő friss építésű családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Ide kerültek később többek között: Kosztolányi Józsefné szül. Podmaniczky Zsuzsanna (1793-1842), Podmaniczky Lászlóné szül. Illésy Magdolna (1790-1858), Podmaniczky László (1792-1865), Podmaniczky János (1786-1883), Ifj. Vigyázó Sándor (1875-1894), Podmaniczky Horác (1866-1938).

Podmaniczky III. János leánya, báró Podmaniczky Zsuzsanna, aki korán elvesztette az édesanyját, serdülő leányként szeretett volna a többi főnemesi család fiataljaihoz hasonló társaságba járni. Megözvegyült édesapja azonban meglehetősen zárkózott életet élt, és ellensége volt minden világi hívságnak. Míg korábban kislányának szinte minden kívánságát teljesítette, a hajadonná cseperedő Zsuzsannától már - mint mindenki mástól - elvárta, hogy az vakon engedelmeskedjen parancsainak. A fiatal lány lett a ház asszonya. Az otthoni körülmények elől egy nem túl szerencsés házasságba menekült, majd később két gyermekét hátrahagyva elköltözött a férjétől. A Vigyázó Sándorral kötött második házasságából három gyerek született: Józsa (1868-1912), Ferenc (1874-1928), Sándor (1875-1894).

A mauzóleum születése

Podmaniczky Zsuzsanna kisebbik fia tragikusan fiatalon halt meg. Az egyébként is depresszióra hajlamos édesanya teljesen összeomlott, s ekkor fogalmazódott meg benne a hatalmas mauzóleum létrehozásának ötlete, amely kisebbik fia emlékét hivatott megőrizni az utókor számára. *Meining Artúrt,* a kor egyik divatos építészét kérte fel arra, hogy a mauzóleumot megtervezze. Meining nevéhez fűződik egyébként *Andrássy Gyula* mauzóleumának terve is a mai Szlovákia területén fekvő Tőketerebesen, a két mauzóleum között azonban nem fedezhető fel semmiféle azonosság. A Podmaniczky-Vigyázó Mauzóleum tervezetéről az idősebbik fiú, Ferenc így ír az anyjának: "*Meining ... gyönyörű, szimbolikus szobrot szándékozik a sírboltba készíteni: anyát gyermekével. A szobor talpazatának előrészében lesz szegény Sándor arcképe kivésve. A szobortól jobbra és balra lennének a koporsók. Őszre akarja elkészíteni, kút is kellene hozzá ...*" *Varga Zoltán* Podmaniczky Zsuzsannáról írt könyvében a grófné egyik távoli rokonának szóbeli közlése alapján ezt írja: "*Megindul a munka, már készen áll a költséges építmény, mikor a grófné - nem nyervén meg tetszését- lebontatja és újat emeltet.*" Annak idején ötszázezer koronára becsülték a mauzóleum építésének költségeit. Nem valószínű, hogy az egyébként gazdag grófi család ezt a luxust, mármint a lebontást megengedhette volna magának, különös tekintettel arra, hogy akkoriban hajtottak végre egy jelentős átépítést magán a kastélyon is. (Viszonyításképpen: abban az időben 1 kg fehér kenyér ára 0,26 korona volt.)

A mauzóleumhoz tartozó kápolna díszítésére *Körösfői Kriesch Aladárt* kérte fel a grófnő. A művész nem sokkal a felkérés előtt vesztette

A Podmaniczky-Vigyázó mauzóleum

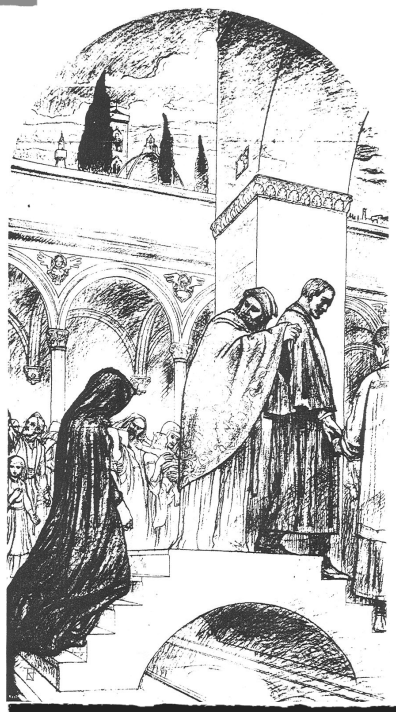

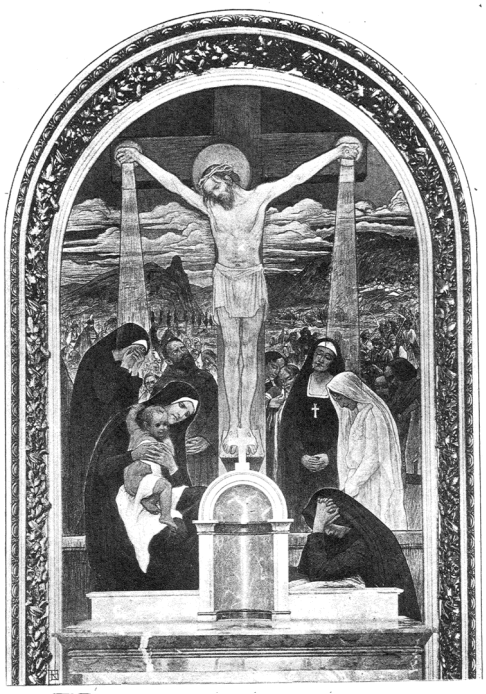

Elválás *Az emberiség Krisztus elé viszi szenvedéseit* *Viszontlátás*
Körösfői Kriesch Aladár freskói

el kisfiát, Nunut, így kellő részvétet is érezhetett. Három képet készített melyeken keresztül újfajta vallásos gondolkodásnak szeretett volna kifejezésmódot találni: nincs halál, csak elköltözés egy jobb, győzedelmes létbe a Golgotán keresztül. Baloldali képe az *Elválás-t* ábrázolja, amint a grófné az átkelés lépcsőjének innenső részén térdre roskadva nézi távozó fiát, a háttérben pedig a kis Nunutól válnak el a szülei. A középső képen a Golgota látható. Ennek *Az emberiség Krisztus elé viszi szenvedéseit* címet adta a művész, azt jelképezve, hogy a kereszthez járuló emberiség csak a szenvedéseken keresztül juthat el a viszontlátásig. A jobb oldali kép a *Viszontlátás* címet viseli, a grófné az átkelés lépcsőjén visszakapja hőn szeretett fiát, akárcsak a művészházaspár a saját gyermekét.

Hiábavaló volt azonban a festőművész igyekezete. Podmaniczky Zsuzsanna az *Elválás* és a *Viszontlátás* című freskókat ugyanis nem találta elég kidolgozottnak, ezért leverette azokat. *Hegedűs Lászlóval* készíttetett újabbakat az előzőek helyére, ezeket azonban nem áll módunkban bemutatni, mert a freskók kartonjai a második világháború alatt megsemmisültek. Viszont egy Hegedűs Lászlóról készített dolgozat alapján megpróbálhatjuk elképzelni a képeket. A dolgozat írója szerint a *Halál* című alkotáson az őrangyal átölelve tartja a haldokló fiút, és a mennybe viszi. A gyászruhába öltözött anya kétségbeesetten szeretné visszatartani a távozót. Fenn a felhőkben a festő Krisztus halálát ábrázolta. A jelen levő két angyal közül az egyik töviskoszorút, a másik INRI feliratú táblát tart a kezében. A *Feltámadás* című freskón a megboldogult, átszellemült arcú, fehér lepelbe öltözött ifjú tárt karokkal fogadja hozzátartozóit.

Az időközben teljesen elkészült mauzóleumról így számol be a Podmaniczky család egyik rokona: *"A mauzóleum a Felsőkertben áll magaslaton. Vagy ötven lépcső vezet az antik görög templomhoz, mely azonban keresztény kápolnát rejt magában. Alatta van a nehéz tölgyfa ajtóval elzárt kripta, s az építménytől jobbra és balra futórózsával befolyt faragott kőoszlopok zárják körbe a két fedetlen folyosót. "*

A Budapesti Hírlap tudósítója 1935-ben már szinte szuperlatívuszokban

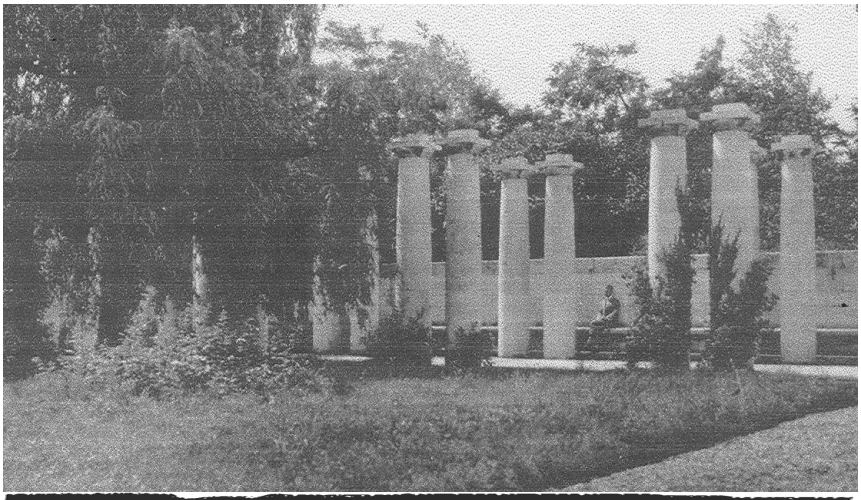

A mauzóleumhoz vezető oszlopsor

beszél az építményről: „A *gyönyörű oszlopcsarnokos kápolna olyan benyomást kelt, mint kicsiben a regensburgi Walhalla, megelevenedett részlet az Akropoliszból.*” Az oszlopcsarnok egyéb tekintetben is rendkívül különleges. Nagyjából nyugati irányból vezet be a sírbolt ajtajához. Ez az úgynevezett római oszlopsor simára van csiszolva. Ezzel szemben a timpanont tartó négy darab görög oszlop hengerén félkör alakú bemarások találhatók magyarán a két oszlopsor különböző stílust képvisel.

A mauzóleum utóélete

A Vigyázó mauzóleumot a második világháború alatt jelentősebb károk érték: felfeszítették, berobbantották az ajtaját. Tudvalevő, hogy a Vigyázó Ferenc hagyatékát a Magyar Tudományos Akadémia örökölte, így 1945-ben Dr. Kósa Pál, a rákoskeresztúri evangélikus egyházközség lelkésze a fenti intézményt értesítette a kastély és a mauzóleum nyomorúságos állapotáról. Az MTA főtitkára válaszlevélben biztosította a lelkészt arról, hogy hatvanezer pengőt átutaltak a helyreállítási munkálatok fedezésére.

1948-ban a Belügyminisztérium hírül adta az MTA-nak, hogy utasította a község elöljáróságát: szüntesse meg a mauzóleum területén az átjárást, továbbá szereltessen fel tiltó táblákat is. Ebben az évben az Akadémia még rendbe hozta a kastélyt és a mauzóleumot, ezt követően azonban mindkét épületet sorsára hagyta.

A mauzóleum pontos helyét egy 1946-os térkép segített azonosítani, hiszen magát az építményt a hatvanas évek elején barbár módon felrobbantották. Ezt támasztják alá a feltáráskor észlelt füstnyomok. Néhány négyzet-deciméternyi darabka maradt csupán meg belőle.

A mauzóleum feltárása

Millisits Máté

Bronztáblák a harangöntők tiszteletére a Rákosmentén

A XX. században Magyarországon egészen a 80-as évek végéig dr. Patay Pálon kívül szinte senki sem foglalkozott a harangok történetével. A harangok iránti ellenszenvet jól mutatja, hogy az egyetlen működő harangöntödét is vidékre száműzték.
Ezt a méltatlan helyzetet ismerte fel az 1990-es évek közepén a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Öntödei Múzeuma élére került fiatal vezetés, amely kezdeményezte a harangöntéssel kapcsolatos ismeretek feltárását, tudományos írások közrebocsátásával és a harangtörténeti ankétok megrendezésével. Dr. Patay Pál harang-adatbázisának digitalizálásával újabb ismeretek tárultak fel.

A harangöntők neveinek nagyközönség előtti megismertetését tűzte ki célul az Öntödei Múzeum patronálásával működő Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület öntészet-történeti múzeumi szakcsoportja. A harangok felmérése után a megismert adatokat - ha azt az egyházközségek igénylik - öntött bronztáblán jól olvashatóan megjelenítik.

Az első bronztábla nem egy vagy több harangnak állít emléket, hanem Magyarország egyik leghíresebb harangöntödéjének a Seltenhofer öntödének, amelynek a működési helyét 2001-ben bronztáblával sikerült megjelölni.

A soproni emléktábla

A első olyan bronztábla, amely a harangöntők neveit ismerteti a bőcsi református templom falán nyert elhelyezést 2003-ban. Ebben az évben készült a legtöbb a harangadatokat ismertető bronztáblák közül. 2009-ben már több mint 76 tábla hirdeti a harangöntők hírnevét. A bronztáblákon kívül két alumínium tábla is készült: az egyik a pasaréti, másik a solymári református templom harangja számára. Több egyházközség nem kívánt élni a felkínált lehetőséggel, ott a templom bejáratánál elhelyezett ismetetőn közölték a harangra vonatkozó fontosabb információkat.

Jelen írásomban a felavatásuk időrendjében haladva mutatjuk be a XVII. kerületben található, a harangöntőknek emléket állító bronztáblákat.

I. tábla

A Budapest-Rákoshegyi Református Egyházközség imaháznak kertjében található haranglábon függ egy közepes méretű harang. A rajta elhelyezett felirat mára már alig olvasható, de az látható, hogy „ISTEN DICSŐSÉGÉRE” öntették Szlezák Rafalel harangöntő mesterrel Budapesten 1940-ben. A harang palástjának felső részén virágdíszes keretben széttárt szárnyú angyalok láthatóak. A harang alsó átmérője: 83 cm. Az imaház falán bronzból öntött kis tábla tudatja a harang öntésének időpontját, a harangöntő nevét és a harangöntés helyét. A tábla 2007. májusban Hamar (mai nevén: Hornyák) Julianna lelkipásztor beiktatási istentiszteletén került elhelyezésre. A tábla elkészítésének költségeit a Budapesti Városvédő Egyesület Harangtörténeti Csoportja biztosította.

A rákoshegyi bronztábla

II. tábla
A rákoscsabai református templom tornyának három harangja Sopronban készült 1907-ben és 1928-ban. A soproni öntöde 1816-1945 közötti fennállása alatt több mint 5000 harangot készített.
Rákoscsaba reformátusai különleges ünnepre gyűltek össze 2007. július 8 -án. A vasárnap délelőtti istentisztelet keretében lezajlott ünnepség lehetőséget adott Rákóczi fejedelem családjáról és a templom harangjait öntő Seltenhoferekről való megemlékezésre.
Dr. Füzesi Zoltán, az egyházközség lelkipásztora a 150. zsoltár alapján hangsúlyozta, hogy minden hangszer alkalmas istentiszteleti célra. Különösen áll ez a harangra és az orgonára, hiszen ezek számos templomban megtalálhatók.
A harangokról és történetükről Millisits Máté művészettörténész (Budapesti Városvédő Egyesület Harangtörténeti Csoportjának vezetője, e sorok szerzője) szólt.
Az előadás után került sor az ünnepi alkalomból készült bronztábla felavatására. A templom előcsarnokában elhelyezett táblát Szántai Lajos öntészeti szakértő leplezte le.

A rákoscsabai tábla viasz öntőmintája

A rákoscsabai tábla azért is különleges, mert a harangok tömegét és feliratait is tudatja az érdeklődőkkel. A tábla elkészítésének költségeit maga az egyházközség biztosította.
Az ünnepség befejezéseként e sorok szerzője koszorút helyezett el II. Rákóczi Ferencnek a parókia falán található emléktáblájánál. Hangot adott annak az óhajnak, hogy egyszer majd a magyar határ közelében, Borsiban, Rákóczi szülőfalujában, az ottani református templom falán is bronztábla fogja bemutatni a harangokat.

III. tábla
A rákosligeti református templom harangját Egry Ferenc öntötte Kisgejőcön, Ung vármegyében (ma Malí Hejivci, Ukrajna).
A harangszentelési istentiszteletre 1908. május 31-én Mády Lajosnak, a Pesti Református Egyházmegye esperesének szolgálatával került sor.
1910-ben épült meg az ideiglenesnek szánt, a végleges átépítésre mind a mai napig váró templom. 1958-ban készült el az imaházzal egybeépült, 16 méter magas harangtorony.

A rákosligeti bronztábla

2008. június 1. különleges alkalom volt az egyházközség életében, amikor megemlékeztek a száz évvel ezelőtt történtekről. Az istentiszteleten Dr. Zsengellér József (a felszentelő esperes dédunokája) teológia professzor végezte az igehirdetés szolgálatát, aki Salamon király templomszentelési imádsága alapján felhívta a figyelmet, hogy minden hálaadó ünnep csak az azt megelőző őszinte bűnbánattal élhető meg igazán. A tábla elkészítésének költségeit maga az egyházközség biztosította, leleplezését Dr. Zsengellér József végezte. A tábla a toronynak a gyülekezeti terembe vezető falán került elhelyezésre.
Mind a három, a XVII. kerületben található táblát Szántai Lajos öntészeti szakértő tervezte és a Szabó Öntészeti Kft. készítette Kőbányán.
Reméljük az elkövetkező években a kerület többi harangját is bronztábla fogja ismertetni.

Egy dokumentum az Erdős Renée Ház gyűjteményéből

Az Erdős Renée Ház évről évre gyarapodó adattára 2008-ban is több érdekes irattal gyarapodott. Ezek közül bemutatunk most egy oklevelet, mint értékes kortörténeti dokumentumot.
A II. világháború befejezésével nem ért véget a magyarság szenvedése. A kérészéletű demokratikus fordulat után rövid időn belül a megszálló Szovjetunió által támogatott Magyar Kommunista Párt vette át az ország irányítását. A meghirdetett proletárdiktatúra szóban ugyan a munkásparaszt szövetségre támaszkodott, de a gyakorlatban a földművelő réteg teljesen kiszolgáltatottjává vált a gyári munkások támogatását minden eszközzel megnyerni kívánó Pártnak.
A városi proletársságnak biztosítani kellett az alapszintű élelmiszer ellátást, amelynek egyik eszköze volt a beszolgáltatás rendszerének bevezetése. A kötelezően leadott termény ért természetesen semmilyen ellenszolgáltatás nem járt!
Rákoskeresztúr gazdái is igyekeztek eleget tenni a rendeletnek, mert különben embertelenül súlyos büntetésre számíthattak. Viszont, ha többet adtak le a kirótt kvantumnál, egy ideig megmenekültek a zaklatástól és még „díszoklevéllel" is bizonyíthatták, hogy teljesítették a „munkásosztály" iránti kötelességüket.

Ádám Ferenc

Az Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem tevékenysége 2008-ban

(Az intézmény éves beszámolójának rövidített változata)

Az Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjteménynek és Kiállítóteremnek muzeális intézményi besorolásából adódó feladata „a kulturális javak meghatározott anyagának folyamatos gyűjtése, nyilvántartása, megőrzése és restaurálása, tudományos feldolgozása és publikálása, valamint kiállításon és más módon történő bemutatása" (1997. évi CXL. törvény 42. §). Estünkben ez a „meghatározott anyag" az, ami valamilyen módon Rákosmentéhez köthető.

Az intézmény szakmai munkáját meghatározó ***infrastrukturális feltételek***ben 2008 folyamán javulás következett be azzal, hogy immár teljes egészében sikerült a ház alagsorában a vizesedést meggátolni. Ezzel ott a közönség számára is használható tér alakult ki. (Négyévi karbantartási keretünket használtuk erre a célra.) Alapfeladatunk ellátását, gyűjtőmunkánkat veszélyezteti ugyanakkor, hogy a gyűjteményi anyagnak lassan már nem tudunk megfelelő raktárteret biztosítani. Hamarosan az értékes iratanyagokat, fotográfiákat, képzőművészeti alkotásokat sem tudjuk átvenni a hely szűkössége miatt, hiába igyekszünk a raktározást „racionalizálni". (Azaz, minél kisebb helyre összezsúfolni. Ez viszont a kutatómunkát nehezíti meg.)

Szakmai munkánk anyagi feltételeit, a csekély költségvetési adottságok mellett 2008-ben is nagyrészt egyéb forrásokból fedeztük.

Szakmai tevékenységünk a gyűjteményi munka hármas egységében – gyűjtés, megőrzés (feldolgozás), bemutatatás – 2008-ban a következőképpen alakult:

2008-ban tárgyi gyűjteményeink közül elsősorban néprajzi *gyűjteményünk gyarapodott* jelentős számú egyedi műtárggyal, kizárólag ajándékozás eredményeképpen. A gyűjtött tárgyak többsége viseleti darab. Az év végén két képzőművészeti alkotást tudtunk vásárolni a kerületi kötődésű Doór Ferenc festőművész alkotásaiból. (80 ezer fointért)

Adattári állományunk gyarapodása is jelentős volt 2008-ban. (Az *adatár* fogalma a különböző eredeti és másolatban meglévő dokumentáció együttesét jelenti. Ide tartoznak fotóa nyomtatott-, a mozgóképes dokumentumok, az egyedi feljegyzések stb.)

Képzőművészeti, néprajzi, történeti műtárgyaink őrzését a már említett raktározási problémák nehezítik. Műtárgyaink muzeológiai feldolgozása (szakmai leltárba vétele) folyamatosan megtörténik, miután a gyűjteménybe kerülnek. Az adattári anyagot (fényképeket, dokumentumokat, stb.) lehetőleg már a gyűjtés után digitalizáljuk. Ezzel is megkönnyítve mind a kutatómunkát, mind a majdani, esetleges bemutatást.

Állandó ***kiállításaink*** mellett 2008-ban is havonta időszaki kiállításoknak adott helyet az intézmény. Képzőművészeti időszaki kiállításokon bemutatkozott *Rabie M. Hadie* kerületi keramikusművész, *Doór Ferenc* festőművész, *Lóránt Zsuzsanna*, Munkácsy-díjas szobrászművész, *Klossy Irén* grafikusművész. *21. századi reneszánsz – A vizuális művészetek megújulása* címmel a MAT XVII Egyesület, *Terülőminták* címmel a Renée Művészeti Társaság, *V. Fa kisplasztikai biennálé* címmel a Laborcz Ferenc Szobrászműhely Alapítvány rendezett kiállítást. Emlékkiállítása volt *Laborcz Ferenc*, Munkácsy-díjas szobrászművésznek, a *Magyar Kultúra Napja tiszteletére rendezett tárlat* pedig a Vigyázó Ferenc Művelődési Társaság gondozásában valósult meg.

Lóránt Zsuzsanna: Pihenő balerina

2008. november 22-től 2008. december 18-ig *A Podmaniczky-Vigyázó család és a Magyar Tudományos Akadémia* címmel valósult meg az Erdős Renée Ház és a Magyar Tudományos Akadémia közös kiállítása, amely a Vigyázó Ferenc halálának 80. évfordulója emlékére szervezett Vigyázó emlékév záró eseménye volt. **A magyar múzeumok honlapja, a www.museum.hu (amelyen az Erdős Renée Ház honlapja is található), az „A Pomaniczky-Vigyázó család…" című kiállításunkat 2008. december elején a hét magyarországi időszaki kiállításának nyilvánította**.

Kiállításaink többségéhez szimpóziumok, szalonprogramok, előadások kapcsolódtak.

Az Erdős Renée Háznak a Rákoshegyi Bartók Béla Zeneházban van külső kamarakiállítása. Gyűjteményünkből származó bútor, népviseleti anyag és fotográfiák szerepelnek ezen. 2008-ban az Erdős Renée Ház a XIX. kerületi Nagy Balogh János Kiállítóterem Laborcz Ferenc emlékkiállításának megrendezéséhez kölcsönzött műtárgyakat.

Ebben az évben is több tucat kutató keresett meg bennünket, akiknek az intézmény munkatársai segítséget nyújtottak szakdolgozataik, tanulmányaik, stb. megírásához.

2008-ban több, országos közgyűjteményi, közművelődési programhoz csatlakozott intézményünk.

A ***Múzeumok majálisán*** *(2008. május 17-18.)* 2008-ban is önálló sátorral vett részt az Erdős Renée Ház a Nemzeti Múzeum kertjében.

Kézműves foglalkozás gyerekeknek az Erdős Renée Házban

Az itt bemutatott „minikiállításhoz" gyermekfoglalkozás is társult. Sátrunkban – amelyet több ezer ember láthatott – a kerületi művészeti intézmények összefogásának jegyében bemutatkozási lehetőséget biztosítottunk a Csekovszky Árpád Gyűjtemény Kiállítóházának és a Rákoshegyi Bartók Zeneháznak is.

A ***Múzeumok éjszakájá***hoz (2008. június 21.) Rákosmente önkormányzatának támogatásával először társult az Erdős Renée Ház, a Csekovszky Árpád Művészeti Közalapítvány Kiállítóházával és a Rákoshegyi Bartók Zeneházzal összefogva, a kerületi rendezvény szervezését kézben tartva.

Óránként ismétlődve, a három intézményben az állandó kiállítások megtekintése mellett népzenei, néptánc, komolyzenei, egyéb igényes szórakoztató programokon vehetett részt a közönség egy belépőjegy megvásárlása ellenében.

A különböző helyszínek között **helytörténeti vezetéssel** városnéző kisvonat közlekedett. A programokon összesítve több száz látogató vett részt, intézményünkben 166, ami a tanulságok levonása után mindenképpen biztató kezdetnek nyilvánul.

*A **Kulturális örökség napjai** (2008. szeptember 20.)* országos rendezvényhez vetítettképes előadásokkal, könyvbemutatóval csatlakozott intézményünk.

Az év folyamán havonta kézműves gyermekfoglalkozásokat rendeztünk, örvendetes látogatottsággal. A nyár nagy részében ezek hetente két alkalommal kerültek megrendezésre. Sikerességük mindenképpen biztató. Az alkalmankénti gyereklétszám elegendő alapot nyújt arra, hogy a továbbiakban ezt szervezettebb keretek között folytassuk.

Intézményünk 2008. folyamán is jelentős segítséget kapott a *Rákosmenti Múzeumbarát Egyesület*től. Az egyesület tagjai elsősorban közművelődési programjaink lebonyolításában működtek közre, például a Múzeumok éjszakáján ők tartották a **helytörténeti vezetést a** városnéző kisvonaton.

Egy hasonló intézmény esetében az egyik legfontosabb tényező a ***látogatottság***. Az év folyamán programjainkat kiállításainkat 3005 fő látogatta. Összevetve az intézmény fennállása óta ismert statisztikákkal a látogatottság átlagosnak mondható.

Míg a 2000-es évek elejéhez képest ez a szám magasabb, sajnos 2006-hoz és 2007-hez viszonyítva is csökkenés tapasztalható. Nehezen érthető az alacsony látogatószám különösen az utolsó, Podmaniczky-Vigyázó kiállítással kapcsolatban, ahol a propaganda minden lehetséges formáját felhasználtuk. (Személyes levél a kerületi intézményeknek, kluboknak, folyamatos, feltűnő sajtójelenlét, stb.) a kiállítás tematikája, szakmai színvonala pedig nem igazán hagyott kívánnivalót maga után.

A magyarázatot talán abban az általános jelenségben találhatjuk meg, amely a kultúrában inkább a könnyedebb, szórakoztatóbb műfajok pozíciójának erősödését jelenti. A közgyűjtemények esetében általánosságban is erőteljesen tetten érhető folyamat, hogy ma már nem elegendő csak kiállításokat rendezni, a különböző egyéb, családias rendezvények szervezése elengedhetetlen.

Tóth Péter helytörténész előadása a Podmaniczky-Vigyázó hagyatékról

Esetünkben is megfigyelhető ez, pl. Lóránt Zsuzsanna kiállításának idején a Múzeumok éjszakája 166 fővel emelte a látogatottságot.)

A múzeumi alapfeladatokat mindazonáltal el kell látni. Az intézmény művészeti koncepcióját sem kívánatos megváltoztatni. A művészetben a kerületi és az intézmény működése során kialakult hagyományok szellemében a helyi, művészetüket élethivatásszerűen folytató alkotók (professzionális művészek) mellett a kortárs magyar képző- és iparművészet jelenségeit is be kell mutatni. E tevékenység tette kerületünk határain túl is ismertté az Erdős Renée Ház nevét az elmúlt 18 évben. Helytörténeti munkánkat az elmúlt években az *országos szakmai* sajtóban megjelent cikkek minősítették, ami a korábbiakhoz képest újdonság volt, ezt sem szabad feladni.

Jelenleg egyetlen kitörési pontot látok, ez pedig a már említett, nem alapfeladatot jelentő „másodlagos" tevékeny erősítése. Bár költségvetésünk, bevételi lehetőségeink jóval alacsonyabbak, mint pl. egy művelődési házé, státuszaink száma pedig nem összevethető az övékével, meg kell próbálkozni a „közművelődésibb" jellegű tevékenységgel. Ehhez jól alakulnak a lehetőségeink, intézményünk alagsorának kihasználásával rendszeres társművészeti (sőt tudományos) előadásokat szervezhetünk, múzeumi kávézót alakíthatunk ki ott. Könnyedebb, de az Erdős Renée Ház szellemiségéhez illeszthető programokat szervezhetünk. A már megkezdett, ilyen irányú tevékenységet erősítenünk kell. (Múzeumok éjszakája, gyerek-, családi programok, stb.)

Szakmai munkánk anyagi, tárgyi feltételeinek megteremtésben továbbra is az elfogadott költségvetésen kívüli források minél hatékonyabb megszerzésére vagyunk utalva. A gyűjteményi munka helyi értékelésének szemléletbeli változása érzékelhető folyamat. Tevékenységünk eredményeképpen elértük az adományozó kedv élénkülését. Ezt tovább erősítenünk csak megfelelő színvonalú munkával lehetséges.

Az Erdős Renée Ház 2009. évi terveiből

Továbbra is komoly hangsúlyt fektetünk a *tárgyi gyűjtemény gyarapítás*ára. Korlátozott raktári körülményeink miatt elsősorban olyan történeti, néprajzi, képzőművészeti tárgyi anyag gyűjtésére törekszünk, amelyhez hasonló még nincs a gyűjteményünkben és fokozottan figyelünk arra, hogy ezek kapcsolódjanak kerületünkhöz. Korlátozott anyagi forrásaink vásárlásra kevésbé adnak lehetőséget, a kerületi polgárok adományozó tevékenységének köszönhetően azonban folyamatosan gyarapodik gyűjteményünk.

Tovább bővítjük adattárunkat. Ez nem csak a régi dokumentumok, fotók, stb. gyűjtését jelenti, hanem pl. a kortárs sajtóét is. Új elemként jelenik meg az internetes és egyéb digitális tartalmak gyűjtése. Lehetőségeink szerint törekszünk a raktározási körülmények javítására. A beérkezett tárgyi és dokumentumanyag szakmai nyilvántartását folyamatosan végezzük. Folyamatosan végezzük – főleg a fotóanyag tekintetében, de esetenként az írásos források körében is – a digitalizálást. Ezeket CD-n, DVD-n archiváljuk.

Állandó kiállításainkban idén nem tervezünk lényeges változtatást. **Időszaki, képzőművészeti kiállítás**aink közül kiemelkedő jelentőségűnek tekintjük *Kárpáti Tamás,* Munkácsy-díjas festőművész tárlatát *2009*. szeptember 26. és október 18. között, a *Magyar Művészeti Műhely* kiállítását május 16-tól június 7-ig. (E társaságnak tagja számos Munkácsy-díjas alkotó, köztük a kerületünkben élő *Kiss György* szobrászművész.) Ugyanígy jelentős eseménynek szánjuk a 100 éve született, kerületi díszpolgár, *Bényi László* festőművész emlékkiállítását, október 24-től november 15-ig, *Karsai Zsigmond* festőművésznek a Vigyázó Ferenc Művelődési Társaság általi bemutatását, február 21. és március 15., a *MAT XVII Egyesület*nek, 5 évvel ezelőtti megalakulásukat ünneplő kollektív tárlatát, március 21. és április 12. között, továbbá *Illosfai Krisztián* képzőművész egyéni kiállítását, április 18-tól május 10-ig. (Aki viszont idén már 10-zel szorozza a MAT XVII évfordulóját.)

Időszaki, helytörténeti kiállításunkon szeretnénk bemutatni egy gazdag válogatást muzeális gyűjteményünk elmúlt éveinek szép számú új szerzeményéből 2009. november 28-tól 2010. január 15.-ig.

Látogatottság szempontjából nagyon fontos **közművelődési jellegű program**jaink folytatása, kínálataink bővítése. Közös programok szervezése esetenként a kerületi művészeti intézményekkel, elsősorban a *Rákoshegyi Bartók Zeneházz*al és a *Csekovszky Művészeti Közalapítvány Kiállítóházával*, egymás tevékenységének segítése. Együttes részvétel a Múzeumkertben tartandó *Múzeumok Majálisa* és a *Múzeumok éjszakája* nevű országos programokon. Ugyanígy a folytatni kívánjuk a rendszeres kézműves gyermekfoglalkozásokat, amelyek a ház képzőművészeti és néprajzi kiállításaihoz kapcsolódnak.

Kiemelkedő feladatunk lesz 2009-ben, hogy előkészüljünk a 2010-es évfordulókra. Ugyanis ekkor ünnepli az Erdős Renée Ház fennállásának 20. évfordulóját. Ugyanebben az évben jeles évfordulója lesz a kerület két korábban létezett közgyűjteményének is. (Tulajdonképpen ez idáig ez a három jelentős muzeális intézmény működött Rákosmentén.) 40 éve alapították a Ferihegyi úti Néprajzi Emlékházat, amelynek gyűjteményi anyagát örököltük. Ugyanekkor lesz 75 éve, hogy a mindmáig legjelentősebb kerületi múzeumot, az 1935-ben nyílt Podmaniczky-Vigyázó Családi Múzeumot alapították. (Ez 1944-ig működött.) A 2010-es év programjainak tehát ezekhez az évfordulókhoz kell kapcsolódniuk.

Ádám Ferenc

Az 1977-ben lerombolt rákoskeresztúri Néprajzi Emlékház

RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

Kiadja a RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

Szerkesztőbizottság:
Ádám Ferenc, Gyöngyössy Márton, Szelepcsényi Sándor, Tóth Péter

Szerkeszti: Szelepcsényi Sándor

Szerkesztőség:
1174 Budapest, Báthory u. 31.
Tel.: 36-1-258-4693
E-mail: erh@enternet.hu

Lapterv: Novák Fanni

Ingyenes terjesztésű lapunk megtalálható az Erdős Renée Házban, illetőleg Budapest XVII. kerületének kulturális intézményeiben.

E szám kiadását támogatta:
Budapest Főváros XVII. ker. Rákosmente Önkormányzata Oktatási és Kulturális Bizottsága

IV. évfolyamunk 1. számának címlapján a Podmaniczky-Vigyázó kastély belső homlokzata, a kastélybelső részlete, a Podmaniczky-Vigyázó hagyaték óragyűjteményének darabjai és az Erdős Renée ház fényképe látható